

บทละครเวทีแบบ Stylization เรื่อง สี่แผ่นดิน: การใช้พื้นที่และการสื่อความหมาย

ฤทธิ์รงค์ จิวากานนท์¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงสร้างสรรค์นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์บทละครแบบ Stylization เรื่องสี่แผ่นดิน ของ จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา จากนวนิยายเรื่องเยี่ยมของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ถึงประเด็นการใช้พื้นที่แสดงและการสื่อความหมายตลอดจนการเล่าเรื่องและการนำเสนอซึ่งนำไปสู่การออกแบบพื้นที่แสดงและฉาก

คำสำคัญ: สี่แผ่นดิน ละครเวที การใช้พื้นที่แสดง การออกแบบฉาก

Abstract

This creative research is an attempt in analysis of “Si Pan Din”, an stylized play by Jackkit Duanpattra, adapted from the outstanding novel by M.R. Kukrit Pramoj, on the use of performance space and its meanings, including the story telling and the presentation that lead to the performance space and scenery design.

บทละครเวทีแบบ Stylization เรื่อง สี่แผ่นดิน เขียนโดยรองศาสตราจารย์ จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา เมื่อปี พ.ศ.2539 ด้วยจุดประสงค์ให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “วัฒนธรรมการแต่งกายสตรีไทย สมัยรัตนโกสินทร์” ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น มุ่งเน้นจับประเด็นเรื่องความเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายสตรีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะตอนท้ายเรื่อง ที่ผู้เขียนบทละครขยายเนื้อหาของนวนิยายถึงเหตุการณ์หลังจากที่ตัวละครเอก

1 อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คือ พลอย ถึงแก่กรรมครบ 100 ปี และแสดงพระมหากษัตริย์คุณของ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ที่ทรงสร้างสรรค์ชุดไทยพระราชนิยม

สิ่งที่น่าสนใจ คือ การดำเนินเรื่องแบบย้อนอดีตสลับไปมากับการเล่าเรื่อง ผ่านมุมมองของตัวละครเอก เพราะภาพที่ปรากฏบนเวทีจะเป็นตัวช่วยให้ผู้ชม ไม่สับสนกับเหตุการณ์ที่ตัดสลับกันไปมา ดังนั้นการกำหนดใช้บริเวณพื้นที่แสดง จึงเป็นสิ่งสำคัญ แม้ว่าผู้เขียนบทได้ระบุบริเวณพื้นที่แสดงไว้ชัดเจน แต่ถ้านำ บทละครเรื่องนี้มาจัดแสดงบนเวที การใช้พื้นที่เวทีจะสื่อความเข้าใจและความหมาย แก่ผู้ชมได้มากน้อยอย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ละครเป็นหลัก ดังนั้น ก่อนจะออกแบบพื้นที่แสดง ผู้ออกแบบจากเวทีต้องทำความเข้าใจบทละคร อย่างละเอียด อีกทั้งยังวิเคราะห์ตีความในหลายแง่มุม ผลสุดท้ายสิ่งที่ปรากฏบน เวทีอาจจะไม่ตรงตามที่คุณเขียนบทคิดไว้ก็ได้ เพราะ “เจตนาวรรณกรรมจะเป็น อย่างไรนั้น เป็นหน้าที่ของนักอ่าน ที่จะต้องพยายามสกัดเอาออกมาเอง” กล่าวคือ วรรณกรรมบทละครมีพื้นที่ให้เติมเต็มจินตนาการอันไม่รู้จบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การวิเคราะห์ตีความ ประสบการณ์ และความชำนาญของผู้สร้างสรรค์ละคร จะพบว่าในการอ่านบทละครแต่ละครั้งในต่างวาระของชีวิต ความลึกซึ้งและ มุมมองจะเปลี่ยนไปตามความคิด ความเชื่อ ทศนคติ และสิ่งแวดล้อมของผู้อ่าน

บทละครเรื่อง สี่แผ่นดิน ฉบับนี้ มีความแตกต่างจากฉบับอื่นๆ โดยเฉพาะ วิธีการดำเนินเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อออกแบบละคร ข้อกำหนดการใช้บริเวณแสดง มีจุดประสงค์และความหมายต่อความเข้าใจเรื่องราวที่ต้องสื่อสารกับผู้ชม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องแบ่งการแสดงออกเป็นองก์และฉากเพื่อให้เห็นภาพรวมและลำดับ ของละครทั้งเรื่อง ตามตารางที่แสดง ดังนี้

ตารางที่ 1

ลำดับ	บริเวณ/สถานที่	เวลา	ตัวละคร	เหตุการณ์
องค์ 1				
ฉาก 1	สนามหน้าตึกบ้านคุณเปรม (6) บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลองพ้อม (1)	ต้นรัชกาลที่ 8 เวลา 21.00 น.	พลอย	คืนวันแต่งงานประไฟ
			ช้อย	พลอย ช้อยคุยกันถึงอดีต
			ประไพ	เมื่อแรกเข้าวัง บบระเบียง
			เสวี	บนบ้าน มองลงมายังงาน
			ชายหนุ่ม หญิงสาวในงานเลี้ยง	เลี้ยงแต่งงานของประไพและเสวี
ฉาก 2	ห้องคุณสาย ชั้นล่างตำหนักเสด็จ (2) บริเวณการแสดง ราชสวัสดิรักษา (4)	รัชกาลที่ 5 พ.ศ.2435 ป้ายวันแรก ชีวิตในวังของพลอย	แม่แถม	แม่แถมจัดผ้าห่มเป็นสำหรับ
			คุณสาย	ให้พลอยดู ขณะที่คุณสาย
			พลอย	นอนเอกเขนกอยู่ใกล้ๆ
			นักแสดงราชสวัสดิรักษา 7 คน	แม่แถมอธิบายการแต่งกายในวังให้พลอย โดยมีการแสดง ราชสวัสดิรักษาประกอบ (หรือแสดงแบบ tableaux vivantes)
ฉาก 3	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลองพ้อม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย	พลอยและช้อยคุยกัน ช้อย
			ช้อย	พูดถึงอดีตของพลอยที่เปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดและวันโกนจุก
ฉาก 4	บนเรือนของพ่อพและแม่ชั้น (3)	รัชกาลที่ 5	พลอย	วันโกนจุกของพลอยและ
			ช้อย	ช้อย
			เนื่อง	พลอยแต่งงานเสร็จแล้วกำลังชื่นชมตัวเองหน้ากระจกบานใหญ่ มีคำบรรยาย ความรู้สึกของพลอยที่มองตัวเอง ช้อยเข้ามา ขวนให้เนื่องมาดู เนื่องข้าช้อย แต่ชื่นชมพลอย พร้อมคำบรรยายเหตุการณ์
ฉาก 5	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลองพ้อม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย	ช้อย พูดถึงอดีต ความ
			ช้อย	สัมพันธ์ของพลอยและเนื่อง และการพบกันครั้งแรกของพลอยและเปรม ที่งานสมโภชพระพุทธเจ้าหลวง

ลำดับ	บริเวณ/สถานที่	เวลา	ตัวละคร	เหตุการณ์
ฉาก 6	ศาลาสหทัยสมาคม บริเวณการแสดงละครนอก เรื่อง ขุนช้างขุนแผน (5) บริเวณผู้ชมละคร (6)	รัชกาลที่ 5 คืนหนึ่ง ระหว่างงาน สมโภชเสด็จฯ นิวัติพระนคร	พลอย	ปีพาทย์ทำเพลง กล่อม
			ช้อย	พญา น้า
			คุณชาย	การแสดงละครเรื่องขุนช้าง
			พิศ	ขุนแผน ตอน พลายงาม
			คุณเปรม	ชมโฉมศรีมาลา มีนางศรี
			ตัวละครนอก พลายงาม และ ศรีมาลา	มาลางั่งหันข้างกรองมาลัย
				อยู่ และพลายงามแอบดู
ฉาก 7	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลอง พ้อม (1)	กลับไปที่ ฉาก 1	พลอย	อยู่ข้างๆ
			ช้อย	บริเวณผู้ชมละคร มีพลอย
ฉาก 8	ริมตลิ่ง หน้าวัดวิเวกอายุพัด อยุธยา (4)	วันเสด็จ พระราชดำเนิน พระราชทานทอดพระ กฐินหลวง รัชกาลที่ 5	พลอย	ช้อย คุณชาย และ
			ช้อย	พิศ และสว่างเฉพาะที่คุณ
			คุณสาย	เปรมอีกดวง
			พิศ	ช้อยพูดกระแทกกระเทียบว่า
			คุณเปรม	คุณเปรมจนหน้าเหวอ
				ทุกคนต่างหัวเราะ
			คุณเปรม	ช้อยและพลอยคุยกันเรื่อง
ฉาก 8	ริมตลิ่ง หน้าวัดวิเวกอายุพัด อยุธยา (4)	วันเสด็จ พระราชดำเนิน พระราชทานทอดพระ กฐินหลวง รัชกาลที่ 5	พลอย	ข่าวที่เนื่องมีเมียแล้ว และ
			ช้อย	ความเสียใจของพลอย
			คุณสาย	แล้วพูดถึงตอนที่ว่าคุณ
			พิศ	เปรมได้เข้ามาช่วยใน
			คุณเปรม	เวลาคับขันเหมือนเรือหาง
				เสือหัก
			คุณเปรม	ช้อย พลอย คุณสาย พิศ
ฉาก 8	ริมตลิ่ง หน้าวัดวิเวกอายุพัด อยุธยา (4)	วันเสด็จ พระราชดำเนิน พระราชทานทอดพระ กฐินหลวง รัชกาลที่ 5	พลอย	นั่งอยู่ในลำเรือ
			ช้อย	เรือขมเงินของคุณเปรม
			คุณสาย	ป้ายหัวเรือเทียบลำขนาน
			พิศ	เรือคุณสาย
			คุณเปรม	ช้อยบอกว่าหัว
				คุณเปรมชวนทานขนมจีน
			คุณเปรม	แต่ช้อยปากแข็งป้ายเปียง
ฉาก 8	ริมตลิ่ง หน้าวัดวิเวกอายุพัด อยุธยา (4)	วันเสด็จ พระราชดำเนิน พระราชทานทอดพระ กฐินหลวง รัชกาลที่ 5	พลอย	คุณสายชมว่าขนมจีนอร่อย
			ช้อย	ทำให้ช้อยหน้าเหวอๆ ไป
			คุณสาย	
			พิศ	
			คุณเปรม	
			คุณเปรม	

ลำดับ	บริเวณ/สถานที่	เวลา	ตัวละคร	เหตุการณ์
ฉาก 9	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลอง พยอม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย ช้อย	พลอยคุยกับช้อยถึงความ รักที่เกิดขึ้นกับคุณเปรม อย่างสุดซึ้ง
ฉาก 10	ห้องแต่งตัวเจ้าสาว เรือนคุณ นุ้ย บ้านคลองพยอม รัชกาล ที่ 5 (2) งานปาร์ตี้ งานแต่งงาน ประไพและเสวี รัชกาล ที่ 8 (6) หน้าตึก (5)		พลอย ช้อย คุณสาย สาว ๆ คนอื่นๆ คุณเปรม ทุกคนในงานเลี้ยง ของประไพ	แสดงภาพที่แตกต่างกัน หว่างอดีตกับปัจจุบัน ช้อยและคุณสายกำลังคุย กับพลอยเรื่องการทำตัว เป็นเมียคุณเปรม (ขณะที่ ยังเห็นภาพงานแต่งงาน ของประไพ) ช้อยเดินมาที่ หน้าต่าง ขณะที่ไปบริเวณ งานแต่งประไพหรือลงจรมิด เห็นคุณเปรมเดินอยู่หน้า ตึก (บริเวณที่ 5) ช้อยเรียก ทุกคนมาดูคุณเปรมที่แต่ง ตัวเต็มยศ
ฉาก 11	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลอง พยอม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย ช้อย	ช้อยพูดถึงว่าสมัยก่อน แต่งงานเป็นเรื่องลำบาก ใจของฝ่ายหญิง แต่พลอย บอกว่าฝ่ายชายก็ประหลาด พอๆ กัน
ฉาก 12	ห้องหอ ตึกคุณเปรม บ้านคลองพยอม (5)	21.00 น. คืนวันแต่งงานของ พลอยและคุณเปรม	พลอย คุณเปรม	พลอยและคุณเปรมนั่งอยู่ บนพรมตามลำพัง ไฟสว่างขึ้นพร้อม คำบรรยายภาพที่ปรากฏ แล้วคุณเปรมถามพลอยว่า เคยขึ้นพระบาทหรือไม่
ฉาก 13	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลอง พยอม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย ช้อย	ช้อยและพลอยคุยกันเรื่อง ที่ไปบางปะอินแล้วพบเนื่อง อีกครั้ง และพูดถึงสมัย รัชกาลที่ 6 ที่ทุกคนแต่ง กายทันสมัย แม้แต่พลอย เองก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป ตามสมัยนิยม

ลำดับ	บริเวณ/สถานที่	เวลา	ตัวละคร	เหตุการณ์
ฉาก 14	ระเบียบหน้าตึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม (5)	วันอังคาร วันหนึ่ง ประมาณ พ.ศ.2460 รัชกาลที่ 6	พลอย คุณเปรม	พลอยนั่งเย็บผ้าอยู่ลำพัง คุณเปรมใส่ชุดสีชมพูทั้งชุด เดินเข้ามา พลอยเห็นเข้าก็ตกใจ คุณเปรมอธิบายถึงการแต่ง กายสีตามวันของสมัยนี้
ฉาก 15	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลอง พ้อม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย ซ้อย	พลอยพูดถึงความลำบาก ของตัวเองที่ต้องเป็นไป ตามสังคม ทั้งการเก๋ล้มววย ขัดฟัน และนุ่งขึ้น
ฉาก 16	ระเบียบหน้าตึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม (5)	ก่อนวันฉัตรมงคล พ.ศ.2464 รัชกาลที่ 6	พลอย คุณเปรม	พลอยกำลังเย็บเสื้ออยู่ คุณ เปรมเดินเข้ามา เรียกพลอย ว่า “คุณหญิง” พลอยดีใจที่ คุณเปรมจะได้เป็นพระยา “พระยาบาทมลายูบำรุง” คุณเปรมขอให้พลอยนุ่ง ขึ้นแทนใจกระเบนเพราะ สมัยนี้นิยมนุ่งขึ้นมากว่า อย่างอื่น พลอยลำบากใจ แต่ก็ขัดไม่ได้
ฉาก 17	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลอง พ้อม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย ซ้อย	การคุยกันทำให้พลอย คิดถึงคุณเปรมที่จากไป ซ้อยเปลี่ยนเรื่องคุย ว่า พลอยจะเป็นเมียใคร ควร จะมีท่าที่บ้าง พลอยบอก ทำไม่ได้ เพราะความคิด ของคนสมัยใหม่ต่างกับ พลอยมาก
ฉาก 18	สนามหน้าตึกบ้านคุณเปรม บ้านคลองพ้อม (4)	บ่าย วันงานปาร์ตี้ วัน เกิดประไพ ต้นปี พ.ศ. 2475 รัชกาลที่ 7	ประไพ เสวี อืด อื่น พลอย ท่านชายสิทธิเดช เพื่อนๆ ในงานเลี้ยง	งานวันเกิดของประไพ พลอยกำลังคุยกับท่านชาย อืดพอท่านชายไปเสวย อันพาเสวีมาให้พลอยรู้จัก ว่าทำงานอยู่กระทรวง เดียวกัน แล้วพาไปสนุก กับคนอื่นๆ ประไพเข้ามา ขอคุณพลอยที่จัดงาน วันเกิดให้ แล้วคุยกันเรื่อง ทัศนคติของการเลือก คู่ครอง ทั้งพลอยและ ประไพมีความเห็นต่าง กันมาก

ลำดับ	บริเวณ/สถานที่	เวลา	ตัวละคร	เหตุการณ์
ฉาก 19	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลองพ้อม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย ช้อย	ทั้งคู่คุยกันถึงความคิดที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะการตัดสินใจเลือกคู่ครองของประไพ
ฉาก 20	งานปาร์ตี้ วันแต่งงานประไพและเสวี (6) ใต้ริมผนังมีวิทยุวางอยู่ (2) บนอัฒจันทร์ (1)	รัชกาลที่ 8	พลอย ช้อย ประไพ เสวี คนในงานเลี้ยง	แสงสว่างบริเวณวิทยุเสียงประกาศดังมาจากวิทยุ เรื่อง พระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อจบประกาศเพลง 24 มิถุนา ดั่งขึ้นไฟหรีดับลง ไฟสว่างบริเวณงานปาร์ตี้ ของประไพและบนอัฒจันทร์ (1) ทุกคนในงานต่างเฉลิมฉลอง ชนแก้ว "ไชโย" ให้แก่ความสุขวันแต่งงาน เพลง 24 มิถุนา ดังไปจนจบ แล้วเบาเสียงลง พร้อมกันไฟบริเวณงานเลี้ยงหรีจนมืด เหลือแต่บริเวณด้านบนอัฒจันทร์
ฉาก 21	บนอัฒจันทร์ตึกบ้านคลองพ้อม (1)	กลับไปฉาก 1	พลอย ช้อย	พลอยบนเวทีตนเองคงแก่แล้วถึงพูดแต่อดีต ช้อยชวนพลอยลงไปสนุกกับคนอื่นๆ ด้านล่าง
องก์ 2				
ฉาก 22	ศาลาทำน้าบ้านคลองบางหลวง (7)	วันอาทิตย์ ที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2489 รัชกาลที่ 8	พลอย	เสียงปิ่นดั่งขึ้น 1 นัด ในความมืด เพลงใช้ ราชะอนันท์ ดั่งขึ้น พลอยเดินมาจากความมืด ล้ำพัง แล้วทรุดลงนั่งที่ท่อน้ำ พลอยเสียใจกับการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ เสียงบรรยายถึงการจากไปของพลอย
ฉาก 23	สนามหลวง กรุงเทพฯ (5)	เย็น วันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2525 รัชกาลที่ 9 ครบรอบ 100 ปีเกิดของพลอย	พ่อเพิ่ม ช้อย	เพลง ไร่ไยรัตนโกสินทร์ ดั่งขึ้น พ่อเพิ่มและช้อย เดินออกมา คุยกันว่า ถ้าพลอยยังอยู่จะเป็นอย่างไร ที่เห็นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมายขนาดนี้

ลำดับ	บริเวณ/สถานที่	เวลา	ตัวละคร	เหตุการณ์
ฉาก 24	เจ็ดย่างตึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม (4) บริเวณที่ พลอยนั่ง (2)	ยุควัฒนธรรม พ.ศ.2485 รัชกาลที่ 8	พ่อเพิ่ม ออด ซ้อย พลอย	พ่อเพิ่มและออดยืนคุยกัน อยู่ ซ้อยเข้ามาด้วยเครื่อง แต่งกายทันสมัยตรงตาม แบบวัฒนธรรม พอมมาถึง ก็ปลดผ้าถุงออก ทำให้ทุก คนตกใจ เพลง เชิญสวมหมวก ดั่งขึ้น ต่อเนื่องไปในฉากต่อมา
ฉาก 25	สนามหลวง กรุงเทพฯ (5)	กลับไปฉาก 23	พ่อเพิ่ม ซ้อย	พูดถึงชุดไทยพระราชนิยม
ฉาก 26	เวทีลีลาศสวนอัมพร วันฉลอง 100 ปี ภาซาด สากล พ.ศ.2507 รัชกาลที่ 9		นักแสดงแบบ เครื่องแต่งกายชุด ไทยพระราชนิยม	การแสดงแฟชั่นโชว์ เครื่อง แต่งกายชุดไทยพระราชนิยม ตามแบบฉบับ นวาวรณ์พิไล ผู้แสดงปรากฏตัวตามบท บรรยาย โดยลำดับ เมื่อ จบ ผู้แสดงทุกคนยืนตาม ตำแหน่งที่กำหนด เพลง บรรเลง โกลัรูก์ คลอเบาๆ
ฉาก 27	สนามหลวง กรุงเทพฯ (5)	กลับไปฉาก 23	พ่อเพิ่ม ซ้อย	เพลง สดุดีมหาราชา ดั่งขึ้นเบาๆ ทั้งคู่พูดถึงพระ มหากษัตริย์คุณของ ในหลวงและสมเด็จพระ เหนือประมาณ และชื่นชม ว่าเป็นแผ่นดินชายศึกฤทธิ์

หมายเหตุ หมายเลขในวงเล็บ () ระบุบริเวณการแสดงบนเวที

ตารางข้างต้นทำให้เห็นว่า ลำดับเหตุการณ์ของเรื่องแบ่งออกเป็น 2 องก์รวม 27 เหตุการณ์ (ในที่นี้จะกำหนดให้เป็น 27 ฉาก) นอกจากตารางจะแสดงให้เห็นลำดับเรื่องราวแล้ว ยังแสดงให้เห็นจำนวนตัวละครในแต่ละฉาก จำนวนตัวละครส่งผลถึงการกำหนดพื้นที่ที่แสดง ต้องมีบริเวณกว้างพอสำหรับการเคลื่อนไหวของนักแสดง ความสั้นไหลของเหตุการณ์หนึ่งไปสู่อีกเหตุการณ์หนึ่ง จังหวะและความเป็นไปได้ของการกระทำ (action) ณ เหตุการณ์

การเล่าเรื่องและนำเสนอ

ผู้เขียนบทละครใช้เทคนิคการเล่าเรื่องแบบย้อนอดีต (flash back) จากความทรงจำของตัวละครเอกคือ พลอยและซ้อย ผ่านความความคิดความรู้สึกที่มีต่องานแต่งงานของประไพและเสวี ตัวละครทั้งสองถูกระบุตำแหน่งให้อยู่บนอัฒจันทร์ตึกซึ่งอยู่สูงกว่าเหตุการณ์ด้านล่าง สร้างจุดน่าสนใจให้ผู้ชม และแสดงถึงความสำคัญของตัวละครที่เป็นตัวดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ทุกๆ เหตุการณ์ที่ปรากฏจะเผยให้เห็นในบริเวณต่างๆ ของเวที แล้วย้อนกลับมาที่บนอัฒจันทร์อีกครั้ง สลับกลับไปมาเกือบตลอดทั้งเรื่อง (ดูตาราง 1) ดังนั้น จะเห็นว่าทุกครั้งที่พลอยและซ้อยระลึกถึงความหลัง ภาพความหลังนั้นก็จะปรากฏให้ผู้ชมได้เห็นโดยละเอียด ทำให้ภาพอดีตเด่นชัดขึ้นเสมือนคำบอกเล่าและจินตนาการของตัวละคร ที่น่าสนใจ คือ ผู้เขียนบทกำหนดให้ “ปัจจุบัน” ของเรื่อง คือ ในองก์ 1 เริ่มเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 8 ซึ่งเป็นบันปลายชีวิตของพลอยและซ้อย ดังนั้น ตัวละครทั้งสองถูกวางให้เป็นตัวละครที่มีประสบการณ์ชีวิตสูง ถ่ายทอดความคิดและมุมมองของชีวิตอย่างลึกซึ้งและน่าสนใจ อีกทั้งยังมีคุณค่าและเป็นแบบอย่างให้แก่ชนรุ่นหลัง ความสนุกสนานของละครจึงอยู่ที่เรื่องเล่าในบทสนทนาระหว่างพลอยและซ้อย เปรียบเสมือนได้ฟังได้เห็นผู้เฒ่าผู้แก่เล่าถึงอดีตในหลายแง่มุมของชีวิต อีกทั้งยังได้เข้าใจบริบททางสังคมและแนวคิดของผู้คนในสมัยก่อน เหตุการณ์ปัจจุบันดำเนินสลับกลับไปกลับมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งถึงเหตุการณ์ที่พลอยถึงแก่กรรมในฉากแรกขององก์ 2 ผู้เขียนบทละครกำหนดให้เวลาปัจจุบันเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 9 และดำเนินต่อเนื่องไปจนจบ เป็นส่วนที่เน้นเรื่องการแต่งกายของสตรีไทยแบบพระราชนิยม อันเป็นจุดประสงค์สำคัญของการสร้างบทละครเรื่องนี้

ถ้าจำแนกเหตุการณ์ย้อนอดีตของพลอยและซ้อย จะแสดงได้ดังนี้

ตารางที่ 2

องค์/ฉาก	ปัจจุบัน	องค์/ฉาก	อดีต
1.1	รัชกาลที่ 8 พลอยและซ้อยคุยกันบนอัฒจันทร์ในงานแต่งงานประไพและเสวี ความสำคัญ: ความเปลี่ยนแปลงเรื่องการแต่งกายของคนปัจจุบัน ที่ต่างจากสมัยก่อน	1.2	รัชกาลที่ 5 ในพระบรมมหาราชวัง แม่แหม่มสอนพลอยเรื่องการแต่งกายในราชสำนัก
1.3	เดิม ความสำคัญ: ประเพณีดั้งเดิมของไทยที่สูญหายไปเพราะการเปลี่ยนแปลง	1.4	รัชกาลที่ 5 งานโกนจุกพลอยและซ้อย
1.5	เดิม ความสำคัญ: ทัศนคติของพลอยต่อความรัก	1.6	รัชกาลที่ 5 พลอยพบคุณเปรมในงานสมโภชเสด็จฯ นิวัตพระนคร
1.7	เดิม ความสำคัญ: ทัศนคติของพลอยต่อการสูญเสียความรัก	1.8	รัชกาลที่ 5 คุณเปรมพาเรือมาช่วยพลอยและคนอื่นๆ ที่นั่งหิวอยู่ในเรือ ระหว่างไปงานวันเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานทอดพระกฐินหลวง
1.9	เดิม ความสำคัญ: ความรักที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมของพลอย	1.10	รัชกาลที่ 5 วันแต่งงานของพลอยและคุณเปรม
1.11	เดิม ความสำคัญ: ความแตกต่างของการแต่งงานในสมัยก่อนกับปัจจุบัน	1.12	รัชกาลที่ 5 คืนวันแต่งงานของพลอยและคุณเปรม
1.13	เดิม ความสำคัญ: ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย	1.14	รัชกาลที่ 6 พ.ศ.2460 คุณเปรมแต่งชุดตามสมัยนิยม

องค์/ฉาก	ปัจจุบัน	องค์/ฉาก	อดีต
1.15	เดิม ความสำคัญ: ทศนคติของพลอยต่อการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายแบบสมัยนิยม	1.16	รัชกาลที่ 6 พ.ศ.2464 ก่อนวันฉัตรมงคล คุณเปรมขอให้พลอยนั่งขึ้นตามสมัยนิยม
1.17	เดิม ความสำคัญ: ทศนคติของพลอยต่อการประพุดิตนในฐานะแม่ยาย	1.18	รัชกาลที่ 7 ต้นปี พ.ศ.2475 บายวันงานปาร์ตี้ วันเกิดประไพ
1.19	เดิม ความสำคัญ: ทศนคติเรื่องความเป็นเจ้าของคนสมัยปัจจุบัน	1. 20	วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 วันพระราชทานรัฐธรรมนูญ
1.21	เดิม ความสำคัญ: การยอมรับของพลอยต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม		
2.22	รัชกาลที่ 8 วันอาทิตย์ที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2489 พลอยถึงแก่กรรม		
2.23	รัชกาลที่ 9 เย็นวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2525 ครบรอบ 100 ปีเกิดของพลอย พ่อเพิ่มกับซ้อย เดินเที่ยวอยู่สนามหลวง คุยกันเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	2.24	รัชกาลที่ 8 ยุควัฒนธรรม พ.ศ.2485 เรื่องตลกของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม
2.25	รัชกาลที่ 9 (ต่อเนื่องจาก 2.23) พ่อเพิ่มและซ้อยคุยกันเรื่องแบบเสื้อพระราชนิยม	2.26	รัชกาลที่ 9 พ.ศ.2507 งานวันกาชาดสากล ฉลอง 100 ปี
2.27	รัชกาลที่ 9 (ต่อเนื่องจาก 2.25) พ่อเพิ่มและซ้อยระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของในหลวงและสมเด็จพระ		

จากตารางที่ 1 ข้างต้น จะพบว่า ในการใช้กลวิธีเล่าเรื่องสลับไปมาระหว่างอดีตและปัจจุบันนั้น ผู้เขียนบทได้เชื่อมโยงโลกปัจจุบันและโลกอดีตอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ เช่น เมื่อพลอยและช้อยคุยกันถึงการแต่งกายของคนสมัยใหม่ในงานแต่งงานของประไพและเสวี ก็ทำให้นึกถึงการแต่งกายของตัวเองสมัยก่อน เมื่อครั้งที่ยังเป็นเด็กและเข้ามาอยู่ในวันสมัยแรกๆ เหตุการณ์บนเวทีจึงนำผู้ชมสู่อดีตเมื่อครั้งนั้น หรือเมื่อพลอยกับช้อยสนทนากันเรื่องที่พลอยต้องลำบากใจต่อการต้องสวมใส่เครื่องแต่งกายที่ไม่คุ้นเคย ละครนำเสนอเหตุการณ์ที่คุณเปรมขอให้พลอยนั่งขึ้นแทนนั่งใจกระเบนแบบเดิม เป็นต้น ลักษณะการเชื่อมโยงเช่นนี้นับเป็นความแยบยลของการเล่าเรื่องและสื่อความหมายที่ได้เนื้อความสำคัญและรายละเอียดที่ทำให้ผู้ชมได้อรรถรสในการชมละคร

นอกจากนี้ มีข้อน่าสังเกตอีกประการคือ บทละครเรื่องนี้ดัดแปลงจากนวนิยายประวัติศาสตร์ที่มีรายละเอียดและเนื้อเรื่องยาวมาก หลายครั้งที่นวนิยายเรื่องนี้ได้รับการนำเสนอในรูปแบบของละครโทรทัศน์ ซึ่งมีการนำเสนอเป็นตอนๆ ตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบตามลำดับเรื่องของนวนิยายได้อย่างสมบูรณ์ แต่ในการนำเสนอหาทั้งหมดในนวนิยายมาเสนอเป็นละครเวทีในเวลาและพื้นที่อันจำกัดนั้น เป็นไปไม่ได้ หรือถ้าเป็นไปได้ก็อาจทำให้การแสดงใช้เวลานานเกินไปและขาดความน่าสนใจ ดังนั้น หลายครั้งที่นวนิยายเรื่องนี้ได้รับการนำเสนอในรูปแบบของละครเวที ทำให้ผู้เขียนบทหลายคนต้องเลือกสรรประเด็นและเหตุการณ์ของเรื่องดังที่เคยผ่านมา เช่น นำเสนอละครเรื่องนี้ในรูปแบบของการแสดงละครเวทีล้อการเมือง เรื่อง “คุณเปรมของฉัน” ของชมรมศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตุลาคม พ.ศ.2523 เพื่อประกอบภารกิจปราชัย ในงานนิทรรศการเพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ ตุลาคม พ.ศ.2516 และ พ.ศ.2519 และการแสดงเรื่องสี่แผ่นดิน เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ.2516 กำกับการแสดงโดย ยุทธนา มุกดาสนิท โดยมุ่งประเด็นไปเรื่องเหตุการณ์ทางการเมืองช่วง วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 จนเมื่อพลอยถึงแก่กรรมวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2489 เป็นต้น

สำหรับบทละครแบบ Stylization ของจักรกฤษณ์ ดวงพิตรา นี้ มุ่งเน้นประเด็นในเรื่องวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งกายไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 9 โดยเล่าเรื่องเป็น “ตอน” ในอดีตผ่านการเล่าของตัวละครหลัก คือพลอยและซ้อย ที่กล่าวว่าเป็น “ตอน” นั้นหมายถึงว่า ผู้เขียนบทจับประเด็นตอนสำคัญของเรื่องในนวนิยายมาเล่าเป็นช่วงๆ สลับกับสร้างความเชื่อมโยงผ่านการบอกเล่าของคนในเหตุการณ์ “ปัจจุบัน” นอกจากนี้ในแต่ละ “ตอน” ก็มีเนื้อความสำคัญและจุดเด่นภายในตอนเช่นเดียวกับการเล่าเรื่องละครไทยแบบเดิม โดยเฉพาะการนำเสนอแบบละครรำ กล่าวคือ การแสดงละครรำของไทยนั้นมักแสดงเป็นตอนๆ เพราะเนื้อหาทั้งหมดยาวเกินกว่าจะเล่าได้ทั้งหมดในครั้งเดียว เช่น การแสดงละครรำเรื่องสังข์ทอง “ตอนหาเนื้อหาปลา” “ตอนเลือกคู่” และ “ตอนตีคัล” เป็นต้น นอกจากนี้ เนื้อหาในแต่ละตอนมีองค์ประกอบของการเล่าเรื่องอย่างครบถ้วน ทั้งเหตุของปม ปม จุดสุดยอด และจุดคลายปม ดังนั้น ผู้ชมจะได้รับอรรถรสอย่างสมบูรณ์และสนุกสนาน

เรื่อง “อดีต” ที่ปรากฏในละครเรื่องสี่แผ่นดินฉบับนี้ เปรียบเสมือน “ตอน” หนึ่งของเรื่องทั้งหมด รวบรวมได้ใจความและชวนติดตามให้ชม “ตอน” ต่อไปขณะเดียวกัน ในบาง “ตอน” ผู้เขียนบทยังใช้เทคนิคการบรรยาย เล่าเรื่องเหตุการณ์ประกอบภาพที่ปรากฏบนเวที เห็นได้จาก 4 เหตุการณ์ ได้แก่

องค์ 1 ฉาก 4

การแสดงบริเวณที่ 5

บนเรือนของพ่อนพกับแม่ชั้น

วันพิธีโกนจุกพลอยและซ้อย

รัชกาลที่ 5

พลอยและซ้อยแต่งตัวเสร็จแล้ว

และกำลังพุดคุยเองอยู่น่ากระดานใหญ่

พลอยอยู่ในเครื่องแต่งกายละครรำ ตัวนาง

ซ้อยอยู่ในเครื่องแต่งกายละครรำ ตัวพระ

ไฟสว่างขึ้น

บรรยาย พลอยเห็นภาพตัวเองก็ตกตะลึง เพราะธรรมดาพลอยก็เห็นตัวเองเป็นคนสวยหนักหนาอยู่แล้ว แต่เมื่อมาเห็นตัวเองวันนี้เข้าก็เกือบจะจำไม่ได้ เพราะภาพที่เห็นนั้น ถูกตกแต่งประดับประดาเสียสวยงามสุดที่จะประมาณ ฝ่ายช้อยเมื่อส่องกระจกดูตัวเองแล้วก็หัวเราะลั่น ร้องเรียกให้คนอื่นมาดูตัวเอง

ช้อย พี่น้อง พี่น้อง เร้ว มาดูตัวอะไรที่นั่นนะ เร้ว ตัวอะไรก็ไม่รู้
เนื่องเข้ามา

บรรยาย พี่น้องมองดูช้อยอย่างขบขัน ยักคิ้วให้ แล้วก็หัวเราะ แต่เมื่อพี่น้องเบนสายตามาที่พลอย พี่น้องก็ซ่อนยิ้มอยู่ในใบหน้า แล้วมองพลอยไปอีกอย่างหนึ่ง ส่วนพลอยก็รู้สึกดีใจจนบอกไม่ถูก ที่เห็นพี่น้องมองตัวอย่างพอใจ เพราะการแต่งตัวอย่างสวยงามถึงเพียงนี้ พลอยก็อยากให้คนอื่นที่พลอยรู้จัก และคนที่พลอยรักได้เห็น ขณะนี้ก็ดูเหมือนจะมีพี่น้องคนเดียวที่เป็นคนที่พลอยรู้จักคุ้นเคย

ไฟหรือลงจนมืด

และ

องก์ 1 ฉาก 12

การแสดงบริเวณที่ 5

ห้องหอ ตึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม

ประมาณ 21.00 น. คืนวันแต่งงานพลอยกับคุณเปรม

พลอยกับคุณเปรมนั่งอยู่บนพรม ตามลำพัง

ไฟสว่างขึ้น

บรรยาย เมื่อให้พรส่งตัวเสร็จ เจ้าคุณพอกับคุณสาย ก็เดินออกจากห้องไป ประตูห้องนั้นก็ปิดสนิทลง ทั้งพลอยไว้สองต่อสองกับคุณเปรม เป็นครั้งแรกในชีวิต ... พลอยนั่งก้มหน้าดูพรมสีแดง เป็นลายดอกกุหลาบเหลืองอย่างพิถีพิถะหะเหมือนกับจะทำความรู้จักกับขนสัตว์ในพรมนั้นทุกเส้น ทั้งสองคนต่างนั่งนิ่งอยู่อีกนาน ในที่สุดคุณเปรมก็กระดกตัวเข้าไปใกล้อีกนิดหนึ่ง และถามขึ้นด้วยน้ำเสียงที่เบาเกือบเป็นเสียงกระซิบ และด้วยถ้อยคำที่พลอยนึกไม่ถึงเลยว่า...

จากบทบรรยายข้างต้น จะเห็นว่า บทบรรยายทำหน้าที่หลายประการ ทั้งเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนเหตุการณ์ที่ปรากฏ เล่าภาพเหตุการณ์ปัจจุบัน และอธิบายความรู้สึกของตัวละคร เป็นการเล่าเรื่องราวด้วยภาพ เป็นการรวบรัดเนื้อหาให้กระชับและรวดเร็ว มีลักษณะคล้ายคลึงกับบทร้องในการแสดงละคร รำที่ทำหน้าที่บรรยายประกอบท่ารำ และเล่าเหตุการณ์ของเรื่องและความรู้สึกของตัวละคร

ในอีก 2 เหตุการณ์นั้น ผู้เขียนบทยังคงชนบเดิมในการใช้บทร้อง “สวัสดีรักษา” ในองก์ 1 ฉาก 2 เป็นบทบรรยายการแสดงแบบ Tableaux Vivants ในกรณีที่ผู้จัดละครไม่สามารถจัดแสดงระบำได้ ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องและเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการแต่งกายของไทยผ่านการแสดงระบำ เช่นเดียวกับการใช้บทระบำ “นวกรรมพิไล” บรรยายการแสดงแฟชั่นโชว์ชุดไทยพระราชนิยม ในองก์ 2 ฉาก 26

ในทำนองเดียวกันกับการใช้เพลงประกอบการแสดง คือ เพลงยี่สิบสี่ มิถุนา เพลงสวามหวกไทย เพลงไอ้ราชะอนันต์ เพลงไซโยรัตนโกสินทร์ และ เพลงสดุดีมหาราชา ซึ่งเพลงเหล่านี้นอกจากจะบรรเลยคลอไปกับเรื่องแล้ว ยังสื่อความหมายเกี่ยวกับบริบททางสังคมที่ดำเนินไปพร้อมๆ กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในละครและเล่าเรื่องในตัวเองอีกด้วย

การใช้พื้นที่และการสื่อความหมาย

ผู้เขียนบทละครระบุการใช้พื้นที่แสดงเป็นบริเวณ (ดูตารางที่ 1) โดยให้เหตุการณ์หลักเกิดขึ้นประจำในตำแหน่งเดียวตลอดเรื่อง คือ พื้นที่บริเวณที่พลอยและช้อยคุยกัน เหตุการณ์อื่นๆ เกิดขึ้นในที่ต่างๆ ที่ว่าบริเวณเป็นสัดส่วน ผู้เขียนบทกำหนดให้มีบริเวณการแสดงทั้งหมด 7 บริเวณดังนี้

ตารางที่ 3

บริเวณที่	สถานที่
1	บนอัฒจันทร์ตึก บ้านคลองพ้อม
2	ชั้นล่างตึกหน้ากเสด็จ (1/2) ห้องแต่งตัวพลอยวันแต่งงาน (1/10) ที่วางวิทยุ (1/20) เฉลียงข้างตึกคุณเปรม พลอยนั่งฟังฮ็อตกับพ่อเพิ่มคุยกัน (2/24)
3	บนเรือนพอนพกับแม่ชั้น (1/4)
4	สถานที่แสดง สวัสดิรักษา (1/2) ริมตลิ่ง หน้าวัดวิเวกอายุพัด (1/8) สนามหน้าตึกคุณเปรม วันเกิดประไพ (1/18) สถานที่ฮ็อตกับพ่อเพิ่มคุยกัน (2/24) เวทีลีลาศสวนอัมพร (2/26)
5	สถานที่แสดงละครนอก (1/6) ห้องหอ ตึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม (1/12) ระเบียงหน้าตึกคุณเปรม (1/14) (1/16) สนามหลวง (2/23) (2/25) (2/27)
6	สนามหน้าตึกคุณเปรม วันแต่งงานประไพ (1/2) (1/10) (1/20) บริเวณผู้ชมละครนอก (1/6) เวทีลีลาศสวนอัมพร (2/26)
7	ศาลาทำน้าบ้านคลองบางหลวง (2/22)

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บ (องค์ฉาก)

ตารางข้างต้นจะเห็นว่า นอกจากผู้เขียนบทละครจะระบุพื้นที่ที่แสดงเป็นส่วนๆ บนเวทีแล้ว ยังแบ่งพื้นที่ในแนวตั้งอีกด้วย กล่าวคือมีการใช้พื้นที่ด้านบนและด้านล่าง โดยเฉพาะพื้นที่แสดงบริเวณที่ 1 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่พลอยและซ้อยคุยกัน นับเป็นตำแหน่งสำคัญและเป็นจุดสนใจของภาพรวมบนเวที อีกทั้งยังสื่อความหมายว่าทั้งสองกำลังมองดูความเป็นไปของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากข้างบน ดังนั้นควรกำหนดให้ตำแหน่งนี้อยู่เหนือกว่าตำแหน่งอื่นและอยู่ตรงกลาง

เวที ส่วนบริเวณการแสดงอื่นๆ จะอยู่บนพื้นที่ บางบริเวณเป็นส่วนหนึ่งของบ้าน บางบริเวณเป็นพื้นที่นอกบ้าน และบางพื้นที่เป็นสถานที่อื่น

การวิเคราะห์โครงสร้างของบทละครพบว่า การใช้พื้นที่แสดงในองค์รวมนวนเวียนอยู่รอบๆ ตัวพลอยและซ้อย ซึ่งเป็นตัวละครที่นำผู้ชมเข้าสู่ภาพอดีต ดังนั้น สิ่งแวดล้อมขององค์นี้จึงเป็น “บ้านคลองพ้อม” ซึ่งมีลักษณะเป็นอาคาร 2 ชั้น มุ่งประเด็นสนใจไปที่บนอัฒจันทร์ที่ตัวละครทั้งสองอยู่แล้วเหตุการณ์อื่นๆ ก็ปรากฏขึ้นตามมุมต่างๆ ของบ้าน แม้ว่าบทละครจะระบุว่าบริเวณการแสดงหลายแห่ง แต่ในการจัดการแสดง ผู้จัดอาจกำหนดให้เป็นบริเวณซ้ำกันก็ได้ โดยมีเหตุการณ์บนอัฒจันทร์เป็นฉากคั่นหรือฉากเชื่อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของผู้ออกแบบเวที ดังนั้น จะเห็นว่า “บ้านคลองพ้อม” เป็นสถานที่สำคัญของเรื่อง เป็นสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศของละครทั้งเรื่อง

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า ตำแหน่งของพลอยและซ้อย คือ หัวใจของเหตุการณ์ทั้งหมด ดังนั้นเป็นไปได้ว่าตลอดทั้งองค์ ผู้ออกแบบเวทีอาจกำหนดให้ผู้ชมสามารถมองเห็นพลอยและซ้อยอยู่ตลอดทั้งเรื่อง เพื่อเน้นความหมายว่าเรื่องเล่าที่ปรากฏขึ้นเป็นเรื่องอดีตที่ผ่านแล้ว และผู้เล่าก็ยังปรากฏอยู่บนเวที การออกแบบดังกล่าวทำให้ผู้ชมมีความรู้สึกถึงความแตกต่าง “อดีตและปัจจุบัน” อย่างชัดเจน อีกทั้งยังถอยห่างออกมามองอดีตมากกว่าจะรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “อดีต” การปรากฏของ “อดีต” อาจจะมีลักษณะเป็นภาพซ้อนเสี้ยวหนึ่งของเหตุการณ์ภาพที่ปรากฏบนเวทีอาจจะขาดความสมจริงไปบ้าง แต่ก็ไม่ทำให้ผู้ชมเข้าใจผิดหรือสับสนไม่ได้

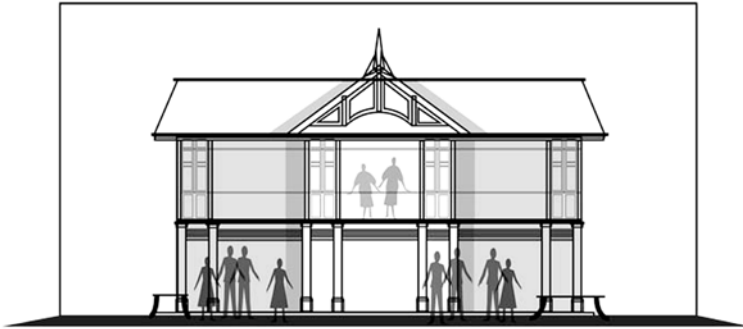
ส่วนในองค์ 2 จะพบว่า หลังจากฉากพลอยถึงแก่กรรม ภาพบนเวทีปรากฏ “บ้านคลองพ้อม” อีกเพียงครั้งเดียว หลังจากนั้นเหตุการณ์เกิดขึ้นในสถานที่อื่น คือ สนามหลวงและเวทีลีลาศสวนอัมพร ดังนั้นการแสดงอาจใช้พื้นที่ทั้งหมดของเวที ให้ได้ความรู้สึกโล่งกว้างของสนามหลวงและความยิ่งใหญ่ของเวทีลีลาศสวนอัมพร โดยเฉพาะจากการแสดงแพ้นัซโซ่ชุดไทยพระราชานิยม อันเป็นจุดเด่นของการแสดงเครื่องแต่งกายตามวัตถุประสงค์ของบทละคร

การใช้พื้นที่ในลักษณะนี้มีข้อดีคือ การนำเสนอละครมีความลื่นไหล ไม่ติดขัด เคลื่อนจากฉากหนึ่งไปสู่อีกฉากหนึ่งโดยง่าย ระหว่างฉากอาจไม่ต้อง

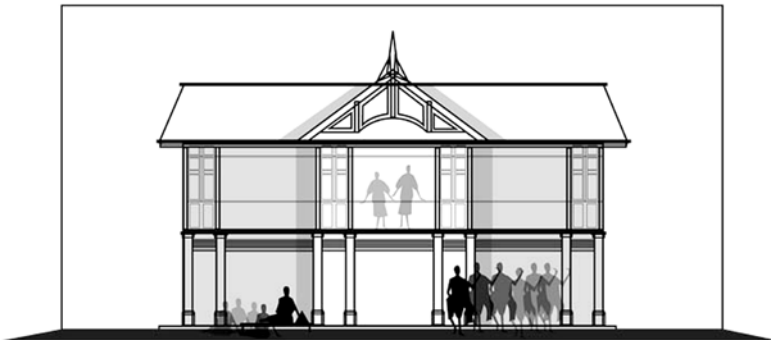
หรือไฟจมนมืด เพียงแต่เปลี่ยนพื้นที่สว่างของเวทีก็สามารถดำเนินเรื่องต่อเนื่องได้ทันที แต่อย่างไรก็ตาม ในองก์ 1 การกำหนดพื้นที่เป็นบริเวณเช่นนี้ จะทำให้ผู้ชมไม่เห็นเวทีอย่างเต็มที่ทั้งหมด เห็นเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของเวทีที่ไฟสว่างขึ้น ส่วนอื่นอาจจะมืดสนิทหรือมีแสงน้อย การสร้างบรรยากาศของเรื่องทั้งหมดทำได้ยาก

การแสดงใช้พื้นที่เต็มทั้งเวทีในองก์ 2 เพราะเหตุการณ์เกิดขึ้นในที่โล่งแจ้ง และเน้นการแสดงแพชั่นโชว์ มีบรรยายกาศฉอนคลาญมากกว่าองก์ 1 ทำให้ละครจบลงด้วยความสวยงามยิ่งใหญ่และสร้างความประทับใจแก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี ความสำคัญของการนำเสนอละครอยู่ที่ความลื่นไหลของเหตุการณ์ จากเหตุการณ์หนึ่งไปสู่อีกเหตุการณ์หนึ่ง ดังนั้นจึงไม่ควรให้มีการเคลื่อนย้ายฉากหรืออุปกรณ์ประกอบฉากที่มีขนาดใหญ่ เพราะจะทำให้เสียเวลาและขาดความต่อเนื่อง ผู้ออกแบบเลือกสรรอุปกรณ์ประกอบการแสดงและฉากจากการวิเคราะห์ตีความเหตุการณ์การกระทำของตัวละครเท่าที่ละครต้องการ นับเป็นการคัดสรรสิ่งที่สื่อความหมายและสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ชม

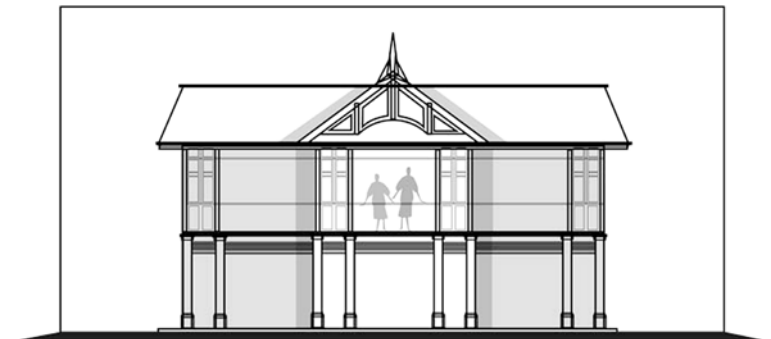
นอกจากนี้ ผู้ออกแบบควรออกแบบให้สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของบทละคร การดำเนินเรื่องและการนำเสนอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

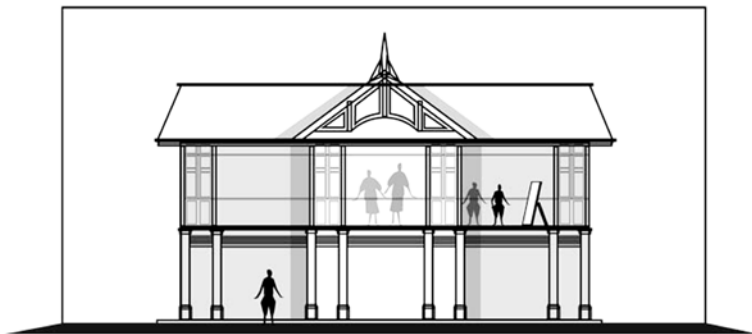
องค์ 1 จาก 1 ฟลอยและช้อยคุยกันบนอัฒจันทร์
สนามหน้าตึกคุณเปรม และ บนอัฒจันทร์ตึก บ้านคลองพ้อม
ประมาณ 21.00 น. คืนวันแต่งงานประไพ ต้นรัชกาลที่ 8
ด้านล่างเป็นบริเวณงานแต่งงานประไพ

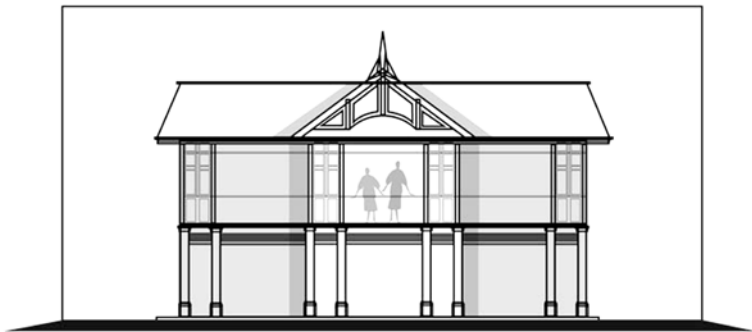
องค์ 1 จาก 2
ด้านหนึ่งเป็น ห้องคุณสาย ชั้นล่างตึกเสด็จฯ ในพระบรมมหาราชวัง
อีกด้านหนึ่งเป็น การแสดง "ว่าสวัสดิกษา"
ป้ายวันแรกในวังของฟลอย
พ.ศ. 2435 ในรัชกาลที่ 5

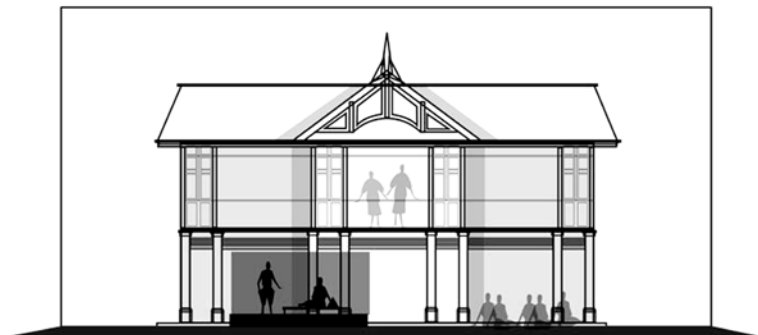
องค์ 1 จาก 3 ฟลอยและช้อยคุยกันบนอัฒจันทร์

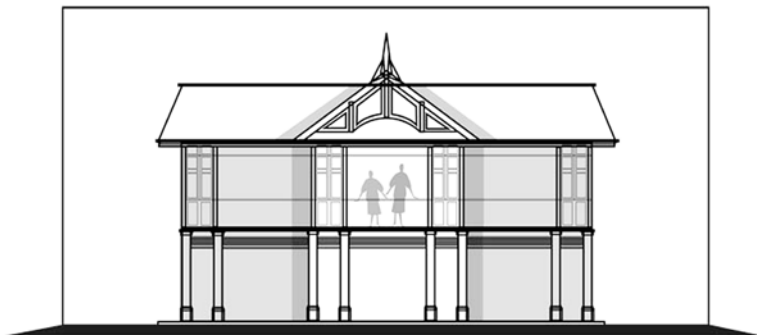
องค์ 1 ฉาก 4
บนเรือนของพ่อพบกับแม่ขึ้น วันพิธีโกนจุกพลอยและชัย
รัชกาลที่ 5 พลอยและชัยอยู่ด้านบน พ่อเห็นจากด้านล่าง

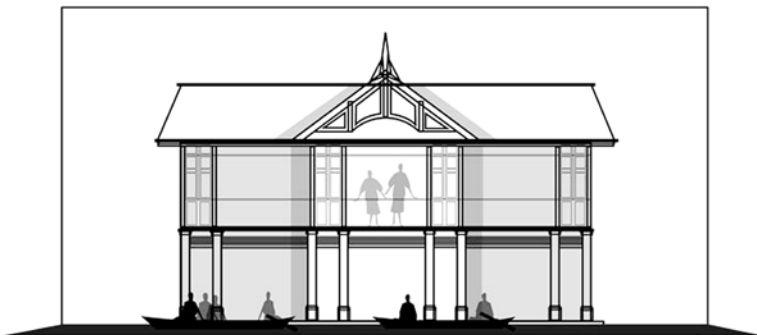
องค์ 1 ฉาก 5 พลอยและชัยอยู่กันบนอัฒจันทร์

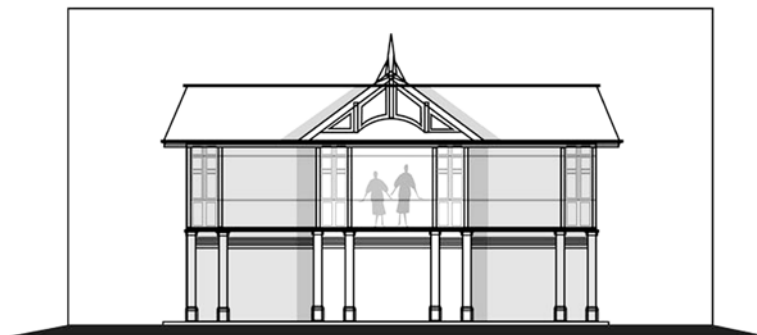
องค์ 1 ฉาก 6
ศาลาสหทัยสมาคม คืนหนึ่ง ในระหว่างงานสมโภชเสด็จ นิวัติพระนคร
การแสดงละครนอกเรื่อง ชุนช้างชุนแผน ตอน พลายงามชมโฉมศรีมาลา ยกพื้นที่ มีฉากหลัง
บริเวณผู้ชมละคร กับพื้นหรืออาจยกพื้นเล็กน้อย
สมัยรัชกาลที่ 6

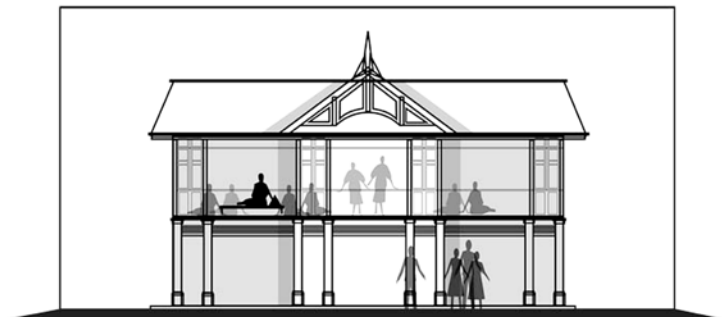
องค์ 1 ฉาก 7 การแสดงบริเวณที่ 1

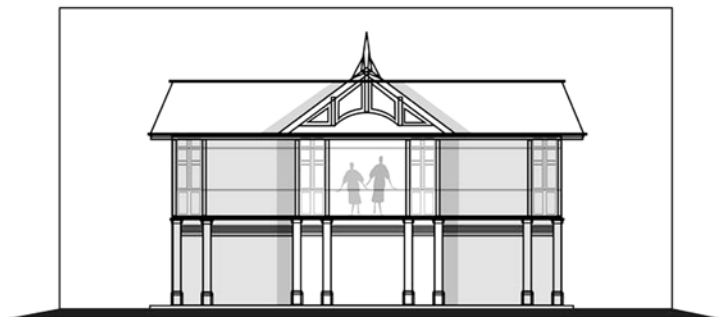
องค์ 1 ฉาก 8 การแสดงบริเวณที่ 4
ริมตลิ่ง หน้าวัดเวกวาญพิศ อโยธยา
วันเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานทอดพระกรฐิ์นหลวง
รัชกาลที่ 5

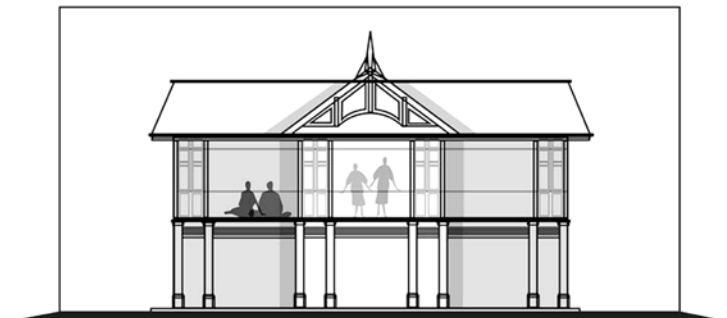
องค์ 1 ฉาก 9 พलयและซ้อย คุยกันอยู่บนอัฒจันทร์

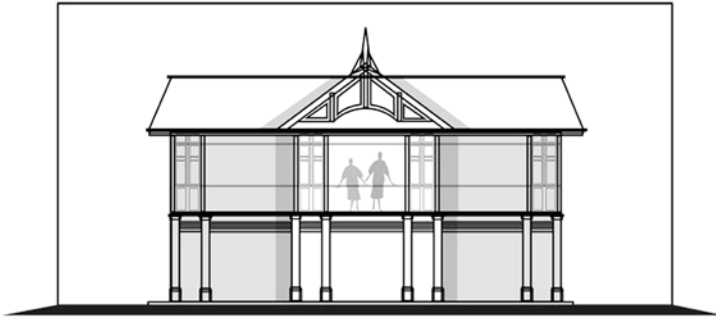
องค์ 1 ฉาก 10
ห้องแต่งตัวเจ้าสาว เรือนकुณีย์ บ้านคลองพ้อม
วันแต่งงานของเปรมกับพลอย
รัชกาลที่ 5
ห้องแต่งตัวพลอย (ชั้นบน)
งานแต่งงานของประไพ (ชั้นล่าง)

องค์ 1 ฉาก 11 พลอยและช้อย อยู่กันอยู่บนอัฒจันทร์

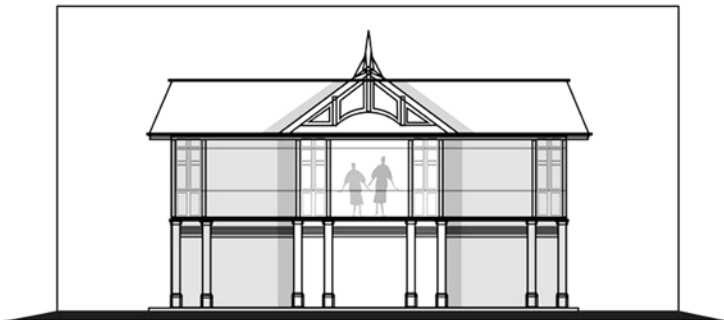
องค์ 1 ฉาก 12
ห้องทอ สึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม
ประมาณ 21.00 น. คืนวันแต่งงานพลอยและคุณเปรม
รัชกาลที่ 5

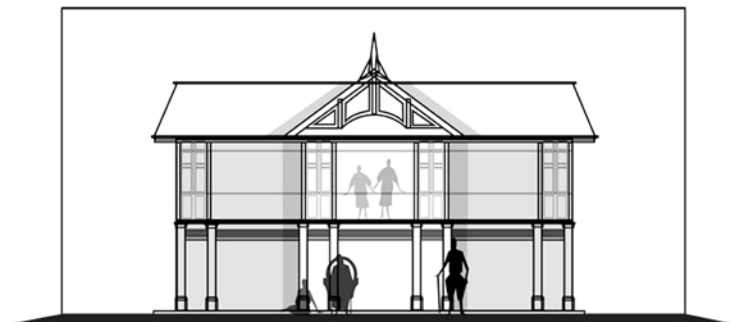
องค์ 1 ฉาก 13 พลอยและซ้อย ขุยกินอยู่บนอัฒจันทร์

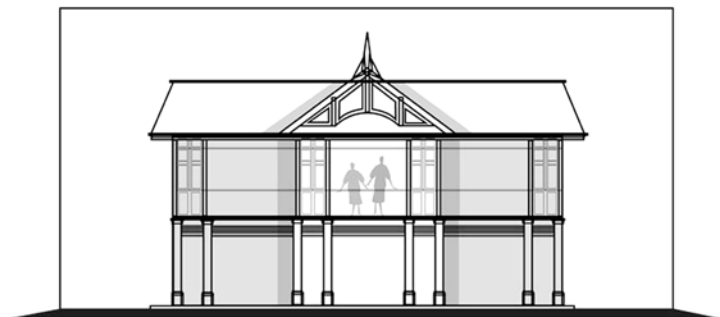
องค์ 1 ฉาก 14
ระเบียงหน้าตึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม
วันอังคาร วันหนึ่ง ประมาณ พ.ศ.2460
รัชกาลที่ 6
คุณเปรมใส่ชุดสีชมพูทั้งชุด

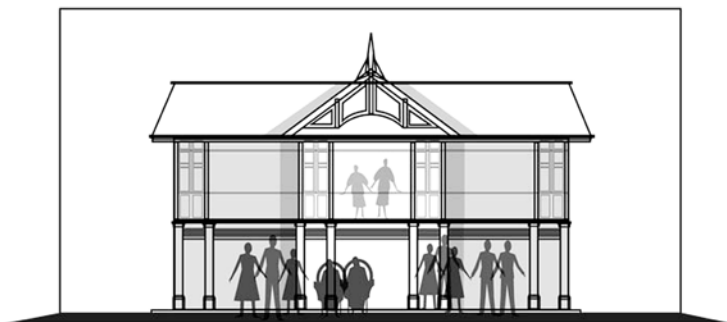
องค์ 1 ฉาก 15 พลอยและซ้อย ขุยกินอยู่บนอัฒจันทร์

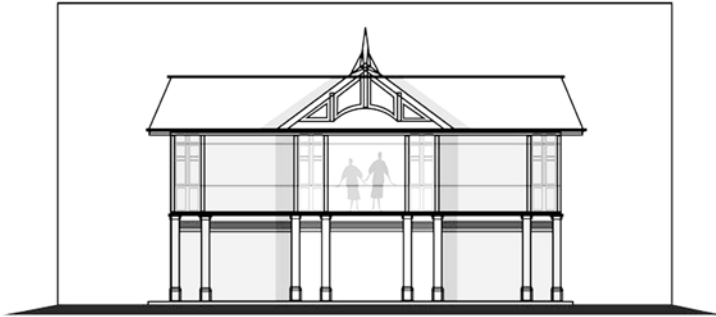
องค์ 1 ฉาก 16
ระเบียงหน้าตึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม
ก่อนวันฉัตรมงคล พ.ศ. 2464
รัชกาลที่ 6
คุณเปรมได้เป็นพระยา

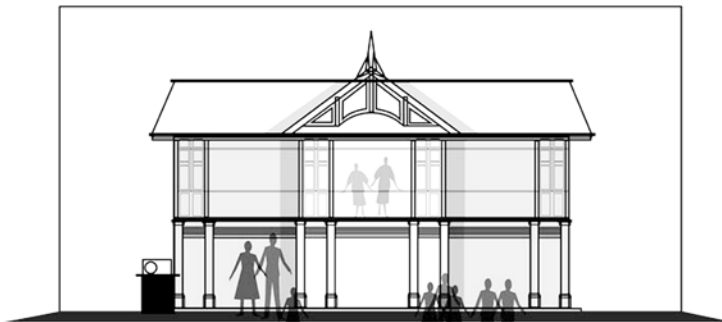
องค์ 1 ฉาก 17 พลอยและซ้อย คอยกันอยู่บนอัฒจันทร์

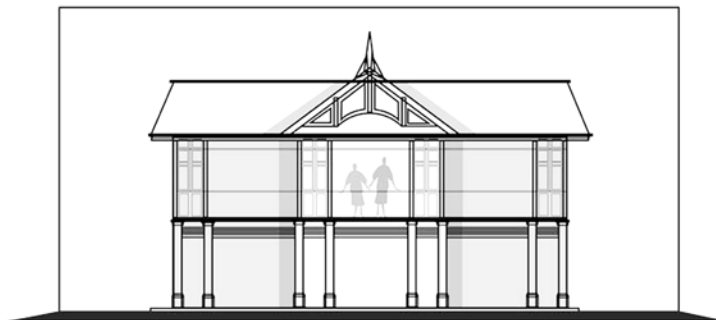
องค์ 1 ฉาก 18
สนามหน้าตึกคุณเปรม บ้านคลองพ้อม
นาย วันงานปาร์ตี วันเกิดประไพ
ต้นปี พ.ศ. 2475 รัชกาลที่ 7
ด้านข้างเป็นบริเวณงานวันเกิด

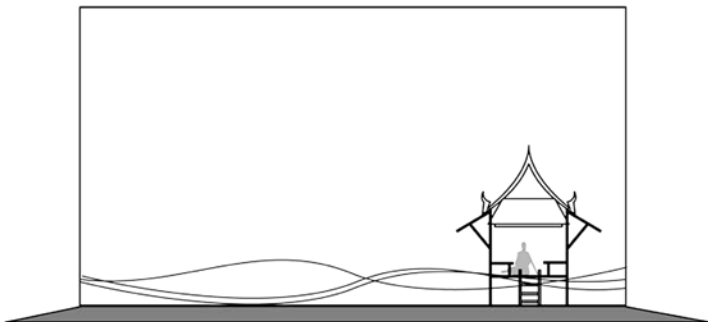
องค์ 1 ฉาก 19 พลอยและซ้อย คู่กันอยู่บนอัฒจันทร์

องค์ 1 ฉาก 20
เสียงจากวิทยุ นีบีซี ภาษาไทย
วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475
รัชกาลที่ 8
ด้านล่างบริเวณงานปาร์ตี้งานแต่งงานปะทะกับเสรี
ค่านหนึ่งมีวิทยุวางอยู่ ไฟสว่างเมื่อได้ยินเสียงจากวิทยุ

องค์ 1 ฉาก 21 พลอยและซ้อย คู่กันอยู่บนอัฒจันทร์

องค์ 2 ฉาก 22

ศาลาท่าน้ำบ้านคลองบางหลวง

วันอาทิตย์ที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2489 รัชกาลที่ 8

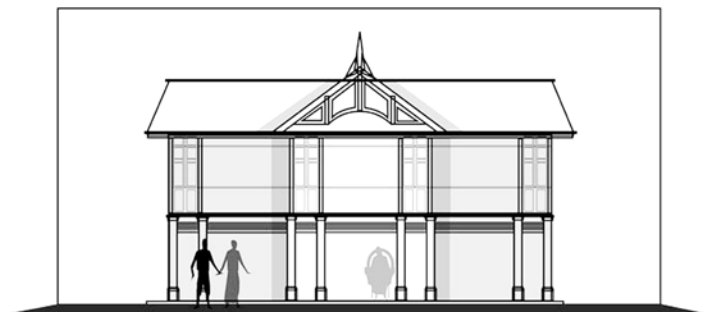
องค์ 2 ฉาก 23

สนามหลวง กรุงเทพฯ

เย็นวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2525 รัชกาลที่ 9

ครบรอบ 100 ปีเกิดของพลอย

พ่อเพิ่มกับช้อยเดินคุยกันที่สนามหลวง

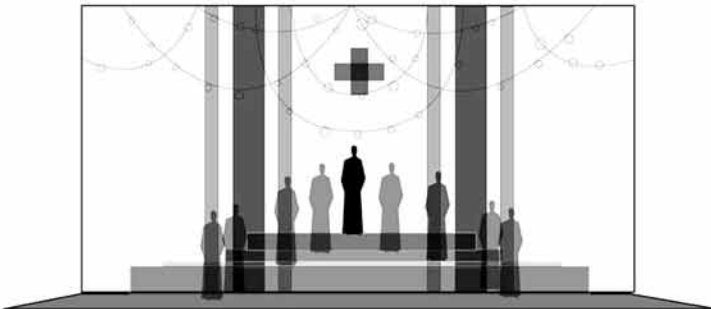
องค์ 2 ฉาก 24

เจดีย์ดึกฤดูหนาว บ้านคลองพ้อม

ยุควัฒนธรรม พ.ศ.2485 รัชกาลที่ 8

องค์ 2 ฉาก 25 (ต่อเนื่อง)
สนามหลวง กรุงเทพฯ
เย็นวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2525 รัชกาลที่ 9
ครบรอบ 100 ปีเกิดของพลอย
พ่อเพิ่มกับข้อยเดินคุยกันที่สนามหลวง

องค์ 2 ฉาก 26 เวทีลีลาศสวนอัมพร
วันงานฉลอง 100 ปีชาตสกาล พ.ศ.2507
รัชกาลที่ 9 แพนซ์โชว์ชุดไทยพระราชนิยม

องค์ 2 ฉาก 27 (ต่อเนื่อง)

ภาพเวทีข้างต้น แสดงให้เห็นความต่อเนื่องของฉากและการใช้พื้นที่บนเวทีเพื่อการเล่าเรื่อง อย่างไรก็ตาม งานออกแบบนี้เป็นเพียงมุมมองจากการตีความบทละครในแง่มุมหนึ่งเท่านั้น ผู้ออกแบบแต่ละคนอาจมีจินตภาพต่อบทละครเรื่องนี้อีกแบบก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าภาพเหล่านั้นจะถูกถ่ายทอดให้เป็นภาพบนเวทีได้อย่างไร และเสริมให้ผู้ชมเข้าใจละครได้มากขึ้นเพียงใด

งานออกแบบการใช้พื้นที่และการสื่อความหมายเป็นสิ่งที่ผู้ออกแบบให้ความสำคัญต่อการสื่อสารเนื้อหาของละครผ่านภาพที่ปรากฏบนเวที ซึ่งประกอบด้วย ฉาก เครื่องแต่งกาย เครื่องประกอบการแสดง และแสง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการกระทำ (action) ของตัวละครที่สื่อสารผ่านคำพูด บทสนทนา และการเคลื่อนไหวบนเวที อันนำไปสู่ของการความสมบูรณ์ของละคร

หนังสืออ้างอิง

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2518). **สี่แผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.
- จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา. (2539). **บทละครเรื่องสี่แผ่นดินและชุดสีเทา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม.